

תקציר מנהלים – יהודי איראן

היהודים הם עם ילידי במזרח התיכון, שחי באזור זה ברציפות במשך אלפי שנים – אלף וחמש מאות שנה לפני הופעת האסלאם.

במהלך המאה ה-20, התרחש אחד ממקרי העקירה ההמונית הגדולים בהיסטוריה המודרנית: כמעט כל יהודי אחת-עשרה מדינות מוסלמיות – במזרח התיכון, צפון אפריקה והמפרץ הפרסי – נעקרו מבתיהם.

יותר מ-75 שנה העולם כמעט והתעלם לחלוטין מהעקירה הזאת. יהודי מדינות ערב – שחיו תחת שלטון דיקטטורי, מלוכני או טוטליטרי – סבלו מדיכוי שיטתי שכלל שלילת זכויות, החרמות רכוש, שלילת אזרחות, פגיעה בפרנסה, גירושים, מעצרים שרירותיים ולעיתים אף אלימות ורצח.

בשנת 1948 חיו כמיליון יהודים בעשר מדינות ערביות ובאיראן. כיום, פחות מאחוז אחד מהם נותר בארצות אלה. רובם נמלטו לישראל – מולדתו ההיסטורית של העם היהודי.

סיפור עקירתם של יהודי איראן, שהחלה בשנת 1979, אינו זהה לסיפורם של הפליטים היהודים ממדינות ערב, שעקירתם ובריחתם החלו עוד לפני 1948. למען שלום במזרח התיכון, על האמת והצדק לחול על כל היהודים שנעקרו ממדינות מוסלמיות.

– לשם כך הוכנו אחד-עשר דוחות קהילתיים, המתעדים את ההיסטוריה, המורשת והרכושהאישי והקהילתי – של יהודים שנעקרו מ-10 מדינות ערב ומאיראן. הדוח הרביעי עוסק ביהודי איראן.

– בעידן של הסכמי אברהם והתקרבות היסטורית בין מדינות מוסלמיות לישראל וליהודיםהגיעה השעה לקדם שלום ופיוס בין כל עמי האזור.

היסטוריה של הקהילה היהודית באיראן

הנוכחות היהודית באיראן נמשכת יותר מ-700,2 שנה, החל מגלות אשור (721 לפני הספירה) ומימי חורבן בית המקדש הראשון על ידי הבבלים (586 לפני הספירה). היהודים שיגשו תחת שלטונו של כורש הגדול, שהתיר את השיבה לירושלים, ושמרו על קהילות פעילות בתקופות הפרתית והסאסאנית.

תחת שלטון מוסלמי הוגדרו היהודים כ"ד'מים" – תושבים לא-מוסלמים בעלי מעמד נחות, עם מגבלות מסוימות אך גם אוטונומיה קהילתית. חרף רדיפות תקופתיות, התרבות היהודית – לרבות ספרות יהודית-פרסית – התקיימה משך כל ימי הביניים. תקופת המונגולים הביאה גם חורבן וגם התחדשות, כולל עלייתם של משוררים יהודים כמו שאהין ואמראני.

הרעה במצבם של היהודים החלה עם עליית האימפריה הספאווית במאה ה-16, שכפתה את האסלאם השיעי כדת המדינה. היהודים סומנו כ"נג'ס" (טמאים), הושפלו, סבלו מאלימות ואפליה חוקית. פוגרומים, גירוים בכפייה והדרה כלכלית היו נפוצים. הדוגמה הקיצונית ביותר אירעה בשנת 1839 בעיר משהד, שם אולצה הקהילה כולה להתאסלם ולחיות כ"אנוסים" במשך יותר ממאה שנה.

המאה ה-20 הביאה עמה רפורמות משפטיות מתונות עם כינון מונרכיה חוקתית. שלטון השושלת הפהלווית, שהטיפה לחילוניות ולאומיות איראנית, שיפר את מצב היהודים, ואיפשר התקדמות כלכלית וחברתית – במיוחד במהלך "המהפכה הלבנה" של השאה (1963). היהודים הצליחו במיוחד במסחר, רפואה ואקדמיה, והיו לקהילה היהודית הגדולה באסיה ובאפריקה (מחוץ לדרום אפריקה) בשנות ה-70.

המהפכה האיסלאמית ב-1979 הפכה את הקערה על פיה. המשטר החדש זיהה את היהודים עם הציונות ועם שלטון השאה, מה שהוביל למעצרים, הוצאות להורג, החרמות רכוש והפחדה נרחבת. אף שאייתוללה ח'ומייני ניסה להבחין פומבית בין יהודים לציונים, היהודים היו למטרה, והרטוריקה האנטישמית החריפה. החלה הגירה המונית, שהביאה לצמצום הקהילה מ-80,000 נפש ב-1978 לפחות מ-9,000 כיום.

כיום נותרו מרבית היהודים בטהראן. המשך קיומם שם משקף שילוב של זיקה תרבותית, מגבלות על הגירה ומאמצים לחיות בשלום באמצעות זהירות והתנהלות שקטה.

ניתוח כלכלי של רכוש יהודי איראן

מטרת הדו"ח היא להעריך בצורה מפורטת ומקיפה את שווי הרכוש האישי והקהילתי שהותירו אחריהם יהודים שנעקרו ממדינות ערב ומאיראן.

JJAC אספה את מיטב המקורות והעדויות הזמינות בנוגע להיקף הרכוש האבוד. העבודה כללה ניתוח תיעוד היסטורי, שיחות עם מומחים ומנהיגים קהילתיים, איסוף עדויות, בחינת מקומן של הקהילות בתוך החברה המקומית, וכן סקירת ניסיונות הערכה קודמים.

ההערכה כללה את כלל ההיבטים הכלכליים: נכסי מקרקעין (כפריים ועירוניים), רכוש נייד ופרטי, הפסדי תעסוקה, נכסים עסקיים ונזק לקניין קהילתי.

שווי כולל לפי סוג נכס 1979, דולר אמריקאי

שווי כולל	סוג נכס
-	נכסים חקלאיים
1,916,800,830	נכסים עירוניים
384,000,000	אובדן הכנסות מעבודה
560,262,566	נכסים מיטלטלין ורכוש פרטי
2,989,825,726	הפסדים עסקיים
28,237,625	הפסדים קהילתיים
5,879,126,747	סה"כ

באמצעות מתודולוגיה רב-שלבית, הכוללת חישובי אינפלציה, ריבית והמרות מטבע – חושב השווי המוערך של הרכוש האבוד בערכים של שנת 2024.

הערך הכולל המעודכן (נכון ל-31 בדצמבר 2024): \$61,491,251,179 דולר אמריקאי